

-
- hály prédikátor és Tsontos Katalin fia. Szíves segítségért köszönetet mondok Kenyeressy Károly nagytiszteletű úrnak. Sz. n.: Emlékkövek. L. Erdélyi Ferencz ... *Portestáns Képes Naptár*, 1867. 47–48., Györe Zoltán. I.m. Reformátusok 1461. tétel.
20. Erdélyi Gyula: Pállfy Móríciz gróf Gödöllőn. In: Ripka Ferenc (szerk.): *Kegyelet Album*. Bp., 1890. 42–46.
 21. Sz.n.: Emlékkövek. 1. Erdélyi Ferencz ... I. 1. h. 47–48.
 22. Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása. Bp., 1933. 119., 170–171.
 23. Gödöllői Városi Múzeum TD 2002.22.1.
 24. Gödöllői Városi Múzeum. TD 2002.20.1.
 25. Gödöllői Városi Múzeum. TD 2002.21.1.
 26. Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi*. I. Bp., 1955., 5.
 27. Kéry Gyula: *Friss nyomon*. Bp., 1908. 67.
 28. Illyés Gyula. I. m. 224.
 29. Horváth János: *Petőfi Sándor*. Bp., 1822. 156.
 30. ERDÉLYI Gyula: *Petőfi Gödöllőn, Petőfi-Naptár*, 1893. Bp., (1892) 7–10., Kerényi Ferenc. I. m. 1999. 58. oldal
 31. *Beszélő tárgyak*, I. kötet 76. oldal
 32. HELTAI Miklós: *Gödöllő az irodalomban* (Szerkesztette: Békán Antal), In: I. m. 190. oldal
 33. Lásd erről G. MERVA Mária: *Negyvennyolc kultusza*, In: *'48 kultusza*, Gödöllő, 1998. 5–15., *Magyar Iparművészet*, 1998. 1.sz. 4–15. oldal
 34. DÉGH Linda: *A szabadságharc népköltészete*, Bp., 1952. 150–151. oldal
 35. HATVANY Lajos: *Beszélő házak és tájak*, Bp., 1989. 647. oldal

Király Júlia

A KULTUSZTEREMTŐ GÁRDONYI

„Gárdonyi tett legtöbbet Egerért és az egri várért...”

Ezt a néhány szót tartalmazó cédulát egyszer a kollégáim ragasztották az irodám ajtajára. Egy hagyatékból került elő a táblácska fekete és zöld tollal írva. Az idézet szerzőjéről semmit nem tudtunk kideríteni, valószínű, hogy egy régi kiállítás szövege lehetett. De abban egyetértettünk a kollégákkal, hogy a mondatban sok igazság van.

Amikor a kultuszteremtő Gárdonyiról gondolkodtam, két fontos dolog jutott eszembe. Az egyik kérdés, hogy miként alakította Gárdonyi regénye az egri vár kultuszát, a másik pedig az, hogy Gárdonyi köré milyen kultusz teremtődött.

Úgy gondoltam, hogy ez a két dolog világosan látható, sőt még el is különíthető. Gárdonyi írt egy nagyszerű regény, ami azóta Egert jelenti minden magyar embernek. Másrészt Gárdonyi olyan szerencsés író volt, hogy már életében is megbecsülésnek örvendett, halála után pedig ápolták emlékét, társaságok alakultak, iskolákat neveztek el róla, múzeum őrizte hagyatékát, tehát kultusz vette körül, megbecsülés, tisztelet, áhítat övezte. Csakhogy: hol végződik a vár kultusza és hol kezdődik Gárdonyié. Mi az, amit Gárdonyi tett regényével a városért, a várért, s milyen kultuszt alakított a város az író köré. Nem tudtam szétválasztani a vár kultuszát és a Gárdonyi köré szőtt kultuszt. A kettő teljesen eggyé vált. Mint a regény címe, Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*. Volt időszak, amikor Gárdonyi kultusza volt erősebb. Őt, mint írókat ünnepelték, s természetesen, mint fontos regényét emlegették az *Egri csillagokat*. Aztán volt idő, amikor a társadalmi, esetleg a politikai célokat jobban szolgálta az, hogy az *Egri csillagokat*, illetve annak egy fontos üzenetét hangsúlyozták. Tudniillik a nemzeti összefogásban rejlő erőt, a helytállás fontosságát. Gárdonyi személye, életműve kissé háttérbe szorult. Mindkét megközelítésnek volt két biztos haszonélvezője. Eger és az egri vár.

Kevés híres egyéniség nevét kapcsolták össze annyira szülővárosával, vagy azzal a hellyel, ahol élete nagy részét töltötte, mint Gárdonyi esetében. Egerről az embereknek szinte azonnal az *Egri csillagok* és Gárdonyi neve jut eszébe. (Persze az egri borok után vagy mellett.)

Gárdonyi soha nem kötődött túlságosan Egerhez. Ideköltözése is inkább a véletlen műve volt. Később azonban megkedvelte a várost, s nemcsak a város vált az ő részévé, hanem Gárdonyi is egyre inkább Eger nevezetessége lett. Eger előjárósága sokáig nem tudta, hogy Gárdonyi Egerbe költözött. Amikor az író szerette volna megvásárolni a háza előtti területet, s ez ügyben fordult a város hivatalához, akkor kaptak észbe a városatyák. Gárdonyi így ajándékba kapta meg a kérdéses területet. A vár már első pillanattól izgatta írói fantáziáját, de egy időnek el kellett telnie ahhoz, hogy kapaszkodót találjon ebben a témában. Kisfiával sétált a romos falak között, amikor megtalálta a kiindulót. „Ekkor gondoltam rá, hogy ennek a Gergely deáknak életét meg kellene írnom regénynek. Micsoda kedves, vidám, bátor és eszes ember!... Hogy a fiamat ennyire felizgatta ez az alak, magam is foglalkoztam vele. Olvasgattam a kor történelmét... s ekkor láttam, hogy mink a török–magyar kor eseményeit csak a képzelet hamis képeiben ismerjük. Fogalmunk sincs egy várostromról, vagy török–magyar csatáról, s az akkor élt személyek csak azért nem érdekelnek bennünket, mert árnyékalakok. Ha valaki ezeket az alakokat úgy állítaná elénk, hogy látnánk szemeiket, hallanánk a szavukat, éreznénk a szívük dobogását.”

Gárdonyi ilyen gondolatokkal látott neki az *Egri csillagok* című regény megírásának. Az *Új Idők* pályázata nyomán a Singer és Wolfner Kiadó kötött szerződést Gárdonyival, hogy folytatásokban közlik történelmi regényét.

Gárdonyinak ekkor már határozott elképzelései alakultak ki arról, hogyan kellene történelmi regényt írni. Leginkább az foglalkoztatta: „Lehetne-e olyan regényt írni, amely nem színfalnak használná a múltat, hanem inkább lámpás lenne: bevilágítana az elmúlt századok sötétségébe? Lehetne-e igazi történelmet írni regény alakjában?”

Lehet. Csak hosszadalmas, aprólékos munka kell hozzá. Nehéz dolga volt az írónak, hiszen ilyen hosszú lélegzetű művet még nem írt, s arra is rá kellett döbennie írás közben, hogy mennyire nem elegendők történelmi ismeretei. Szerencsénkre nem alkudott meg a történelmi regényről alkotott nézeteivel kapcsolatban. „...nem írnék le egy évszámot, míg utána nem jártam, igaz-e. Nem indulok egy-egy oklevél adatain, míg a magam szemével nem láttam azt a levéltárban, múzeumban. Nem festek le egy csatateret, míg magam is ott nem jártam.” Inkább félretette Bornemissza Gergely életét, s csak akkor fogott újra a regényhez, mikor már elegendő anyag állt rendelkezésére, több forrást tüzetesen tanulmányozott, megismerte Ortélius, Musztafa műveit és túl volt egy hathetes törökországi úton is. Kétévnyi nagy munka után 1899. december 24-én indult el Vicuska és Gergő életútja a *Pesti Hírlap* hasábjain. A könyv 1901-ben jelenhetett meg, majd Gárdonyi javításaival kiadták 1906-ban, 1909-ben, s életében utoljára 1913-ban. Huszonegy év leforgása alatt 14 000 példányban láthatott napvilágot a regény, amely megalapozta Gárdonyi hírnevét. Többen eljöttek Egerbe, az akkor meglehetősen romosan álló várba, hogy személyesen nézzék meg a könyv helyszíneit. Gárdonyira és Egerre felfigyeltek az emberek. Újságírók látogatták, interjúkat készítettek vele, s Eger sem sokáig maradt adósa az írónak, amiért ilyen nagyszerű emléket állított könyvével a városnak. Utcat neveztek el Gárdonyiról. Ő éppen külföldön tartózkodott, amikor értesült a nagyszerű hírről, megható levelét több újság is közölte. Ebben annak az öröme adott hangot, hogy ő már életében olyan babérokat arathatott, amely másnak csak halála után adatott meg.

Amíg Gárdonyi élt, azért vásárolták jobbra könyveit, mert ismert író volt meglehetősen stabil olvasótáborral. Átnézve a korabeli újságokat, tudjuk, hogy azok rendszeresen tudósítottak az éppen készülő Gárdonyi regényekről. Az *Egri csillagok* újabb kiadásait is ilyen várakozás előzte meg. A regény felhívta a figyelmet természetesen az egri hősökre is, az 1552-es eseményekre is. A könyvet az ismert író egyik nagyon jó regényének tartották. Gárdonyit halálakor saját akarata ellenére, a város döntése nyomán az egri vár falai között helyezték örök nyugovóra. Sírja így zarándokhellyé vált. Koszorúzások, megemlékezések zajlottak a sír körül az író halálának évfordulóin. Ahhoz, hogy később ilyen kultusz alakult ki a vár körül, nagy szerepe volt ennek a döntésnek. Ettől fogva még inkább elválaszthatatlan lett Gárdonyi és a vár kultusza. A kettő nem működik egymás nélkül. Halála után társaság alakult, amely kisebb nagyobb meg-

szakításokkal több évtizeden keresztül ápolta az író emlékét. Konferenciákat rendeztek, évkönyvet adtak ki, kerek évfordulók alkalmával még köteteket is megjelentettek.

Másként alakult a könyv sorsa az író halála után. Több mint negyvenezer példányban kelt el a két háború közötti évtizedekben, de nem sokat írtak erről a könyvről. Más regényei mellett kissé elhallgatták, nem méltányolták kellően. Gárdonyi megmaradt novellistának, vagy ahogy Z. Szalay Sándor írta: „meghitt hangulatok finom lelkületű festőjét vagy ambícióit ironikus-derüs mosolyokban kiélő, furcsa bölcselkedőt látták, aki hol a keresztény vallásban, hol az okkultizmusban keresett vigaszt magának, hogy elviselhetővé tegye az életét...” Az egri remete képbe beillett a Láthatatlan ember vagy az Isten rabjai, de nem igazán tudtak mit kezdeni az Egri csillagokkal. Nem tett jót a regénynek az sem, hogy 1923-tól Gárdonyi József kiegészítésével jelent meg a könyv. Az író fia sokat belejavított a regénybe Gárdonyi jegyzeteire hivatkozva, de ezek a javítások több helyen jelentősen eltértek az író eredeti szándékától. A második világháború után hosszú évekig nem beszéltek róla sokat. De Eger továbbra is ápolta Gárdonyi emlékét. Sírja körül, halála és születése évfordulóin megemlékeztek róla. Fia, Sándor, aki gondozta a család megmaradt emlékeit, vendégeket fogadott az író házába, s mint egy múzeumban kalauzolta őket. 1952-ben aztán múzeum lett az író háza. A hatvanas években megváltozott a helyzet. Kitaláltak a regény számára egy nagyszerű, új kategóriát. Az *Egri csillagok* egy sikeres ifjúsági regény lett. Nagyszerű történet, kitűnően megfelel annak az elvárásnak, hogy a fiatalságot megtanítsuk a történelemre, hogy e nagyszerű eseményen keresztül számos fontos emberi értéket mutassunk be, s mindez egy néptanítóból lett író munkája, aki élete végéig meg is maradt minden ízében tanítónak. Ettől kezdve a helyzet teljesen megfordult. Az *Egri csillagok* került a fő helyre, s a többi regényt hallgatták el kissé. Az új, megváltozott Gárdonyi képet az *Egri csillagok* köré építették fel. A nagyszerű helytállás, összefogás, nemzeti egység jelképévé vált. Az egri remetét nem bántották, nem boncolták, nem elemezték. Életének azokat a momentumait emelték ki, amely az *Egri csillagok* köré szőtt koncepcióba illettek. Ebbe az új képbe viszont nem fértek be más művei csak megemlégették azokat. Elterelődött a figyelem az író nagyszerű jellemábrázolásáról, csodálatos, csiszolt nyelvezetéről. Sőt, eredeti írói szándékáról sem esett szó.

És mégis nagyon érdekes, hogy ez volt az az időszak, amikor Gárdonyi regénye óriási hasznot hozott az egri várnak. Ez a megváltozott kép alapozta meg a vár kultuszát. Az *Egri csillagok*at kötelező olvasmányként minden hatodikos kisdíák megismerte. A vár 1552. évi ostromán keresztül nagyszerű képet kaptak ezek a gyerekek a végvári életről. Pontosan tudták, hogy az egri vár kapitánya Dobó István volt. (Ha megkérdeznénk mondjuk

azt, hogy ki volt Szolnok vagy Temesvár kapitánya, bizony zavarba jönnének sokan.) Egyetlen olyan vára sincs Magyarországnak, amely védői közül legalább 6–8 személyt fel tudnak sorolni. Eger esetében ez sem jelent problémát. Az *Egri csillagok* című regény tette az 1552-es helytállást a nemzettudat részévé. Eger neve ennek a regénynek köszönhetően lett a hősi helytállás szimbóluma. Az *Egri csillagok* Magyarország legolvasottabb regényévé lett. És micsoda szerencse, hogy Gárdonyi pont ezt a címet választotta! Több változat megfordult a fejében, amikor regényének címet keresett. *Gergő deák*. Jó cím, de nem beszél igazán mindenről, amiről a regény. *A török gyűrű*. Rejtélyes, de nem árulja el a regény fontos mondanivalóját. *Bornemissza Gergely élete*. Telitalálat, de olyan, mint egy iskolai dolgozat címe. *Hold és csillagok*. Hm... Ez már majdnem jó, csak féltő, hogy kicsit túl misztifikált. És akkor jött a végső, az utolsó cím: *Egri csillagok*. Marketing szakemberek pályázatokat írnak ki egy-egy rendezvény címére, jelmondatára. Gárdonyi valószínűleg a fődíjat nyerte volna el. Az egri csillagok fogalom má vált. Nemcsak egy regény címe lett, hanem egy várossal is azonosult. Külön története van annak is, hogy micsoda utóélete lett ennek a címnek! Egy musical készült, melyben gyerekek élik át az eseményeket. A cím: *Eger kis csillagai*. Vagy ennek a nagyszerű jubileumi évnek a címe is: *Eger, a 450 éve ragyogó csillag*. Bár ez utóbbi túl szabad felhasználása a szónak.

Vagy még egy közeli példa: A most meghirdetett Egerről szóló vetélkedőre a 192 jelentkezőből legalább 4 vagy 5 olyan csapat volt, akinek nevében szerepelt a csillag szó. Gárdonyi tehát fantasztikus ösztönrel érezte meg, hogy milyen címet kell választania. Regényének hősei is mítoszokká váltak. Bornemissza Gergely, Mekcsey István, Zoltay, Fügedy főhadnagyok, Sárközy vagy még a negatív hős, az áruló Hegedűs. Mind részei az egri várnak. Az ide látogatók kíváncsiak arra, hogy hol akasztották föl az áruló kassai hadnagyot. Jól megnézik Dobó István szarkofágját, hogy milyen is volt a hős egri várkapitány. Sőt az egri hőseket szimbolizáló hatalmas fából és gipszből készült szobrokat nézve egyszer egy kisfiúcska megjegyezte: Nem csoda, hogy megvédték a várat, ha ilyen nagyok voltak! Leírhatatlan az a csalódás, amit akkor éreznek, mikor a hosszas faggatás után bevalljuk, hogy Vicuska, Sárközi nem létezett. Az emberekben egy világ omlik össze. Tehát a regénnyel megvalósult az, hogy nem csak díszlet a történelem, hanem egy olyan világot sikerült teremteni, ami nemcsak hitelesnek hat, hanem az is. A Gárdonyi által kitalált alakok is úgy hatnak, mintha valóban léteztek volna.

*

Ami még nagyobb sikert hozott Egernek és a regénynek, az a regény megfilmesítés volt. 1968-ban 40 millió forintos költségvetéssel, több hónapi kemény munkával megszületett a kétrészes játékfilm. Nem vagyok filmesztéta,

nem feladatom minősíteni a filmet, én csak a kultusz szempontjából vizsgálom annak hatásait. Egernek, az egri várnak hasznára vált a film. Az a magyar felnőtt, aki esetleg elbliccelte a regényolvasást hatodikban, az a filmmel pótolta ezt a mulasztást. A film maga is beleilleszkedett abba a képbe, amit Gárdonyiról kialakítottak. Sőt nem csak beleillet, hanem tovább erősítette azt. Az *Egri csillagok* továbbra is megmaradt annak, ami addig is volt. A hősiesség helytállás, az összefogás erejének hirdetője. Eger népszerűsége tovább nőtt. Tehát már-már elégedettek lehetnénk az *Egri csillagok* sikerével. A baj csak az, hogy a valós érdemeit továbbra sem hangsúlyozták kellően. A könyv tehát kultuszt teremtett, de több szempontból hamisan értékelték. Miközben a vár kultusza nőtt, a regény sok erénye az értékelések során elsikkadt.

Sajnos kissé összemosódott közben a regény és a film, még továbbra sem figyeltek fel számos érdemére a regénynek.

De továbbra is élt, erősödött a vár kultusza és továbbra is élt Gárdonyié.

Kis hallgatás következett ezután. Ez a hallgatás nem jelentette azt, hogy teljesen elfeledkeztek volna a regényről vagy Gárdonyiról. Továbbra is kötelező olvasmány volt, továbbra is kisdíjak és felnőttek százezrei látogattak évről évre az egri várba. Újabb és újabb *Egri csillagok* jelent meg könyv formájában. Persze a Gárdonyi hagyatékból is egyre újabb érdekességek kerültek napvilágra. 1970-ben egy tévés vetélkedőt követően megindult a titkosírás újabb megfejtési hulláma. Ezúttal teljes sikerrel járt. Egy írói esztétika bontakozott ki a megfejtés során. Kiderült Gárdonyiról, hogy nagyon is tudatosan írt, törekedett mesterségében a tökéletességre, sőt azt is tudjuk, hogy micsoda elégedetlen kritikusa volt saját magának. Pontosan megfogalmazta, hogy szerinte mitől jó egy dráma, s azt is bevallotta, hogy ezekből a fontos kritériumokból ő mit nem tudott még megvalósítani. Mesterkönyvei, mesterfüzetei mögül egy egészen új Gárdonyi kép kezdett derengeni. Kezdett összeomlani az a feltevés, mely szerint ő egy furcsa vidéki úr volt, messze elmaradva kora irodalmától. A mesterkönyvek és mesterfüzetek összevetése műveivel még folytatódik. Ez számos meglepetést tartogat még. Amikor Gárdonyi Sándor 1965-ben meghalt és kicsivel később a Dobó István Vármúzeumba került az író hagyatéka, a titkosírás mellett sok érdekességet tartalmazott a gyűjtemény.

Sajtógyűjteménye magába foglal nagyon sok róla szóló cikket, vele készült interjút. Például érdekes, hogy az egyik újságcikkből kiderül, hogyan is indult el az ő visszavonultságával, bezárkózásával kapcsolatos mendemonda. Egy alkalommal influenzásan fogadta a bejelentkező újságírót, s kissé morózusan válaszolgatott a kérdésekre. Aztán olyan cikk jelent meg róla, amiben úgy említették őt, mint ha valami beborult elméjű, teljesen magába zárkózó ember lenne.

Nagyon figyelemre méltóak nyelvészeti feljegyzései. Nemcsak egy nyelvész számára lehetnek érdekesek, hanem nyomon követhetjük azt is, hogyan javítgatta, formálta, csiszolta műveit, milyen elgondolások vezették ebbéli igyekezetét.

Sokat mondó a levelezése, izgalmas a könyvtára, aminek feldolgozásáról könyv is megjelent. (Varga Zita: *Gárdonyi könyvtára*.)

És persze egy kincsesbánya a kéziratok sokasága. Regények, novellák, versek, némelyikből több évben keletkezett változat is.

A nagyszerű hagyaték teljes feldolgozása sok új meglepetést fog okozni, ezek a kutatások segítenek elmosni a kliséket, hamis mítoszokat, amelyek Gárdonyi névéhez kapcsolódtak. Mert bizony a kultusszal néha együtt jár az is, hogy bizonyos dolgok már csak tradícióból, megszokásból maradnak fenn. Lényegük elsikkadt. És ha ez sokáig megmarad, a kultusz is eltűnik. Félő, hogy egy idő után az ünnepségek már csak nyomasztó kötelességgé válnak, egy végrehajtandó feladattá. Nagyon fontos, hogy a kultuszt ébren tartsuk, sőt még fontosabb, hogy tartalommal töltsük meg. Mindig megújuljon, felfrissüljön. Hiszen ez a konferencia is arról szól, hogy mi tartotta eddig életben az egri vár kultuszát. Meggyőződésem, hogy a kultuszt az új kutatások, ezek eredményének a tananyagba és a köztudatba való beépítése tölti meg tartalommal. El kell jutni az emberekhez akkor is, ha ők már nagyon megváltoznak. Ha már nem szeretnek annyira olvasni, akkor is meg kell találni a módját annak, hogy érdeklődésüket fenntartsuk. Erre kitűnőek a vetélkedők, a múzeumok mind látványosabbá tétele, új, szokatlan megoldások bevezetése, kipróbálása. Az egri vár előtt is nagyon sok lehetőség áll. És azt mondhatom a Gárdonyival kapcsolatos munkáról is, hogy csak most kezdődik igazán.

Említettem a mondanivalóm elején, hogy vannak időszakok, amikor a Gárdonyi kultusz erősebb, s vannak évek, amikor egy kicsit a vár kultusza, az *Egri csillagok* kerül előtérbe. Szerencsésnek érzem magam, mint ebben a témában nagyon is érintett, mert az utóbbi években mindkettő kissé megerősödni látszik.

1998-ben újra összeülhettünk, tanácskozhattunk Gárdonyiról. A következő évben pedig a nagyközönség elé tárhattuk Gárdonyi ismeretlen kézirateit. Ez volt az első olyan kiállítás Gárdonyiról, amely életműve minden részéből adott ízelítőt. Ehhez a kiállításhoz konferenciát is rendeztünk. Összejöhetek a téma tapasztalt és új kutatói. Megindult egy új munka. 2000-ben pedig új könyv látott napvilágot, amely megjelenté után bizton mondhatjuk, hogy Gárdonyi közelébe kerültünk.

A Gárdonyi-kutatások újra megindultak, új, érdekes szempontok szerint. És természetesen ezeknek a kutatásoknak része az is, hogy az *Egri csillagok* című regény is megfelelő helyre kerüljön, valamennyi fontos szempontot figyelembe vehessünk a könyv értékelésekor.

Reményeink szerint ezek a kutatások hasznára lesznek mind az egri vár, mind pedig a Gárdonyi köré alakult kultusznak.

Az október tehát az egri váré és Gárdonyié lett. A Gárdonyi konferenciák, az ezt követő koszorúzások, ünnepi beszédek, műsor minden évben összehozza a téma kedvelőit és kutatóit.

*

A kultuszt, mint mondtam, ébren kell tartani. Ha a kutatások befejeződtek, akkor el kell jutnunk a nagyközönséghez is. Meg kell találni a módját, hogy az új képet bemutassuk nekik. Ezzel egy új lendületet adhatunk. Aztán majd 50 év múlva, amikor a nagy évforduló újra apropót szolgáltat arra, hogy áttekintsék az egri vár történetét, a mostani évek munkáját reményeink szerint úgy említik majd, hogy ez milyen nagy lökést adott a vár kultuszának.

Tóth Franciska

BABITS MIHÁLY ESZTERGOMBAN

A valóságos, eleven Esztergomot hajóról pillantottam meg először, a Dunán: s ez csak ugyan olyan volt, mintha valami fenséges és szent királyi székhelyre vonulnék be. A Bazilika magasból nyújtotta elibém keresztjét; fölötte széles ünnepi karzatot mímelt a várhegy fennsíkjá [...] szédtőbb arányokban állt ott a modern főtemplom: méltó emlékműve az ezredéves Nagy Magyarországnak, s szimbóluma a szentistváni eszmének! Egy magyar San Pietro, a hozzátartozó magyar Vatikánnal. Messziről uralkodott az egész tájékon, szinte nyomta a hegyet és a várost. [...] Ilyen pompával, ekkora arányokkal hatott rám Esztergom, az első benyomásomban! – emlékezik vissza első Esztergom-élményére Babits Mihály az 1939-ben megjelent *Keresztülkasul az életemen* című önéletrajzi ihletettséggű könyvében. Az 1920-as évek elején történt látogatást a Babits-házaspár Kárpáti Aurléknél tette. A költőt megérintette a kisváros, a táj szépsége és békéje, és ahogy később írja *Dal az esztergomi bazilikáról* című versében: „Épen olyanok mint otthoni dombjaim...”

Babitsék egy könyvkiadótól kapott honorárium összegét a pénzromlás idején be akarták fektetni. Dr. Nagy Zoltán, aki ügyvédi pályafutása mellett költőként mutatkozott be a *Nyugatban*, kapta meg kezelésre a pénzt. A tőzsdei ingadozások ellenére a befektetett pénz gyarapodott. Az 1924-es esztendőt örömtelivé avatta, hogy az említett pénzből házat tudtak vásárolni az esztergomi